

ПОЕЗИЈА СРПСКЕ АВАНГАРДЕ

Драинац • Дединац • Матић • Вучо • Давичо

експресионизам • хипнизам • надреализам • социјална лирика

Књижевност између два рата

Београд као авангардна лабораторија

- После Првог светског рата песнички свет више не делује стабилно: рат је доживљен као траума, пораз и прекид старог поретка.
- **Авангарда жели нов језик: језик сна, шока, урбаног искуства, подсвести и побуне.**
- Песник више није само „лепи говорник” — он је истраживач хаоса, града, тела, несвесног и друштвене неправде.
- **Српска авангарда не копира Европу: она европске моделе прожима балканским, београдским и социјалним искуством.**

ПРЕКИД

са старим облицима
и старим осећањем
света

Три правца кретања

Од експресионистичког крика до надреалистичког сна и социјалне лирике

ЕКСПРЕСИОНИЗАМ

1919–1921

рат као пораз
крик, распад, космичка
усамљеност

НАДРЕАЛИЗАМ

1922–1932

сан и подсвест
аутоматско писање, колаж,
антипоема

СОЦИЈАЛНА ЛИТЕРАТУРА

после 1932

друштвена неправда
класа, побуна,
револуционарни тон

Шта је надреализам?

Покушај да се проговори из простора сна, подсвести и слободних асоцијација

- Уметност не жели да „улепша” стварност, већ да открије шта је потиснуто испод ње.
- **Сан, случајност, еротика, хумор, чудне везе и изненадне слике** постају легитиман песнички материјал.
- **Аутоматско писање тежи да заобиђе рационалну контролу и да што непосредније запише ток несвесног.**
- У српској авангарди надреализам је често повезан са интелектуалном побуном и касније са социјалним осећањем.

сан + случај + језик + побуна

Како читамо ову поезију?

1 Слика сна

Шта је нелогично, а ипак емоционално тачно?

2 Језичка игра

Како се разграђује обична реченица?

3 Тело и град

Како се урбано, еротско и социјално мешају?

4 Побуна

Против чега песма говори: традиције, морала, класе, смрти?

5 Форма

Да ли је песма лирска, антипесма, сонет, поема, колаж?

Песници у једној мапи

Ко шта доноси српској авангардној поезији

Песник	Покрет / позиција	Кључно дело / пример	На шта обратити пажњу
Раде Драинац	хипнизам, боемска авангарда	<i>Бандит или песник; „Уображење”</i>	велеград, путовање, алкохол, жена као опсесија
Милан Дединац	надреализам	<i>Јавна птица</i>	сан, чекање, птица, антипоема
Душан Матић	надреализам	<i>Годишња доба; Домаћи задатак</i>	игра језиком, пародија, антипесма
Александар Вучо	надреализам	<i>Подвизи дружине „Пет петлића”</i>	детињство као слобода и побуна
Оскар Давичо	Надреализам и социјална лирика	<i>Хана</i>	еротско, тропско, социјална маргина, отпор забораву

Раде Драинац

песник бунта, пута, механе и несмирене љубави

Раде Драинац (1899–1943)

Хипнизам као лична варијанта авангардног немира

- Покреће часопис „**Хипнос**” (1922) и проглашава хипнизам — поетику интуиције, сна, унутрашњег ритма и слободног песничког стања.
- У његовој поезији важни су **велеград, путовање, кафана, жена, ноћ, алкохол, осећање беспућа и самоће.**
- Збирка „**Бандит или песник**” (1928) открива двојност: песник је и преступник против грађанске норме и осетљиви сведок модерног живота.
- Биографски мит о Драинцу појачава слику боема који је живео на граници слободе, сиромаштва и самоуништења.

„Уображење” / „Наша љубав”

Љубав као опсесија коју ни алкохол не може да избрише

Волео сам некад без потребе да замрсим ствари,
као што наопако у циркусу клонови коње јашу,
али у крчми, где кисели дувански дим зидове гарави,
где се човеку свашта у глави јави,
Зашто у животу ниједну ја не разбих чашу?

Многе сам ноћи у крчми пробдио,
кући да не доспем,
често сам до зоре пио
да из чаше ни кап не проспем.

Вино за мене не беше ко за ништарију другу
похлепна навика себе да уништавам,
у њему сам многу своју тугу
умео тихо да успавам.

Само ми једно никада не успе, макар и да се посрне,
алкохом да избришем чудан лик једне жене
и очи њене црне,
неком тешком тугом болно укочене.

На дну чаше тај лик ме је прогонио,
и све је залуд било!
Узалуд се лудо и крвнички пило, —
црн се поглед на дну чаше крио!...

Ноћ ме та у младости стиже,
Па ми у срцу спава да не озебе!
Видесте ли псето које човек тера од себе,
А оно му и даље руке лиже?

Са мном је тако: могу и не могу без ње.
Када се осамим заогрне ме огртачем снова.
И мада ми давно рече све,
Увек је за ме нова.

Данима се кољемо као хијене
И једно у другом видимо кугу,
А опет... изван те кобне жене
У мојој души нема места за другу.

Откад се знамо сањамо да се растанемо,
И већ сам од тога као месец жут,
Па се опет необјашњиво састанемо
Да заједно продужимо пут.

Не знам више да ли је то љубав,
Или загонетни чулни мрак;
Знам само да бих се без ње разбио као сплав
О речни брзак.

Драинац

Његов авангардизам није само „правац”, већ животни став

- Лирско ја је растрзано: између жеље да побегне и потребе да се врати истој жени, истој ноћи, истој тузи.
- Песма спаја боемски живот и модерну усамљеност — у кафани се не слави живот, него се одлаже празнина.
- Љубав се показује као немогућа, али неопходна: „могу и не могу без ње”.
- То је авангардни раскид са идеализованом љубавном лириком.

боемија

≠

романтика

код Драинца је то облик
модерне рањености

Милан Дединац

надреализам као лирски чин, сан и морална
будност

Милан Дединац (1902–1966)

„Најизразитији лирик међу надреалистима”

- Дединац је песник, есејиста и критичар, повезан са надреализмом, али никад сведен само на програмски покрет.
- Његова поезија чува лирску осетљивост: уместо чистог експеримента, важни су унутрашњи немир, сан, чекање и морална напетост.
- Књига **„Од немила до недрага”** сабира највећи део његовог песничког опуса.
- **„Јавна птица”** је једно од кључних дела српског надреализма — често одређивано као антипоема.

„Јавна птица”: антипоема

Песма која се не чита као фабула, него као низ визија

„Гледај, ено се рађа!”

Птица је јавна јер припада свима, али је уједно знак најдубље унутрашње потребе.

- Птица се може читати као **слика рођења, ослобађања, песме, снова и немогуће наде.**
- Град, ноћ, вода, звезде и светлост граде простор између јаве и сна.
- **Антипоема не прати јасан наратив; она се шири асоцијацијама и фрагментима.** Она спада у једно од најважнијих остварења српског надреализма. Ова **антипоема**, како је обично називају проучаваоци књижевности, представља **прави пример надреалистичког стваралаштва ослоњеног на наслеђе Бодлера и симболиста.**

ЈАВНА ПТИЦА

Пада на моје дане,
пада на моју тугу
пре него сунце сване
на воду што се буди.

Боже, како пролазе!
иду свежи и чисти
стисни, стисни то срце
за душу што није знала.

ГЛЕДАЈ, ЕНО СЕ РАЂА!

..... свуда се пале по граду, пуцају. Чекам прву звезду; чекам је
— ње нема. Зацврчи стењак, ужари, писне у ноћ.

Тако у огњен сутон, тако сваког смеха, стегнем лампу на срце да
је загрејем — и чекам . . . упалити се неће
извори стали!

О тај плач у граду, тај плач у соби
да ли сам га чуо? НЕ!

Мир мучења одједном модар
под кожом ножем мили
О први зрак на небу први зрак на води
тако се пружа

Дршћеш треперењем труле трске у бари
Како је чекање мукло!
Мирујеш у врту сама — потпуно сама
Где ти је младост је ли?

О, тај осмех у граду, тај осмех у соби
откуда то?

Блесни!
сини кроз чуда
кроз просторе! кроз снове!
Прасни у град!

О, тај блесак у оку, тај осмех у срцу
Где сам то носио? ГДЕ?

Види, види! мотри у небо: како су ти болесне очи! Погледај у
страву воде доле, укочене ти ноге, мртве, каљаве.

Гледај, — ја видех брезову шуму, мокро ме обавија шипражје бреза.
Дошло и то!

Пође. Загледа Зорило цвеће, цвеће на крову — оно се шири, шири,
ах расте у сутон, у пљусак, у бол ниче. Ниче.
Мотри Зорило цвеће. Вече. — Опет немирно вече!

Дединац

Од симболистичке музике до надреалистичке слике

- Надреализам код Дединца није само шок, већ и меланхолична лирика.
- Слике су често мекше него код Матића и Давича: птица, вода, звезда, чекање, сутон, плач.
- Песма гради расположење више него логички смисао; зато је треба читати као атмосферу и унутрашње кретање.
- „Јавна птица” спаја наслеђе симболизма са авангардном слободом асоцијација.

антипесма, језичка игра и теоријска свест надреализма

Душан Матић (1898–1980)

Песник, професор, преводилац и један од оснивача београдског надреализма

- Матић је важан као песник и као мислилац надреализма: бавио се есејем, филозофијом, драмом, романом и критиком.
- **У раној фази напада традиционалну песму: руши форму, значење, очекивану лепоту и школску озбиљност.**
- У антипесмама показује да и најобичнија граматичка шема може постати поезија ако се измести из нормалне употребе.
- Његов хумор није само шала — то је начин да се покаже да језик није невин.

Антипесма: „Годишња доба” и „Домаћи задатак”

Када граматика и досетка постану песнички материјал

*„У пролеће нешто пролеће.
Лети све лети.
У јесен све је сен.
Зими нешто зими.”*

Песма користи звучну игру: пролеће / пролеће,
лето / лети, јесен / сен, зима / зими.

„Домаћи задатак” пародира школску граматику:
сви облици постају један — „волим”. Љубав се
јавља као једина „граматика” која опстаје у свим
временима и лицима.

Понављање разара очекивање да песма мора
бити „узвишена”.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

Једнина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Једнина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Једнина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Једнина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Једнина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Садашње време

Множина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Пређашње несвршено

Множина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Пређашње свршено

Множина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Прошло време

Множина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Садашње време

Множина

- 1. л. Волим
- 2. л. Волим
- 3. л. Волим

Матић

Смех као критика навике

Питате се „Зар је ово песма?” — управо то питање је поента антипесме.

- Авангарда испитује границу: где престаје школски образац, а почиње поетско изненађење?
- Матићеви примери су добри за разговор о томе шта песма може бити без метра, риме и „лепе слике”.
- Разарање форме не значи да нема смисла; смисао је у поступку, игри и преокрету.

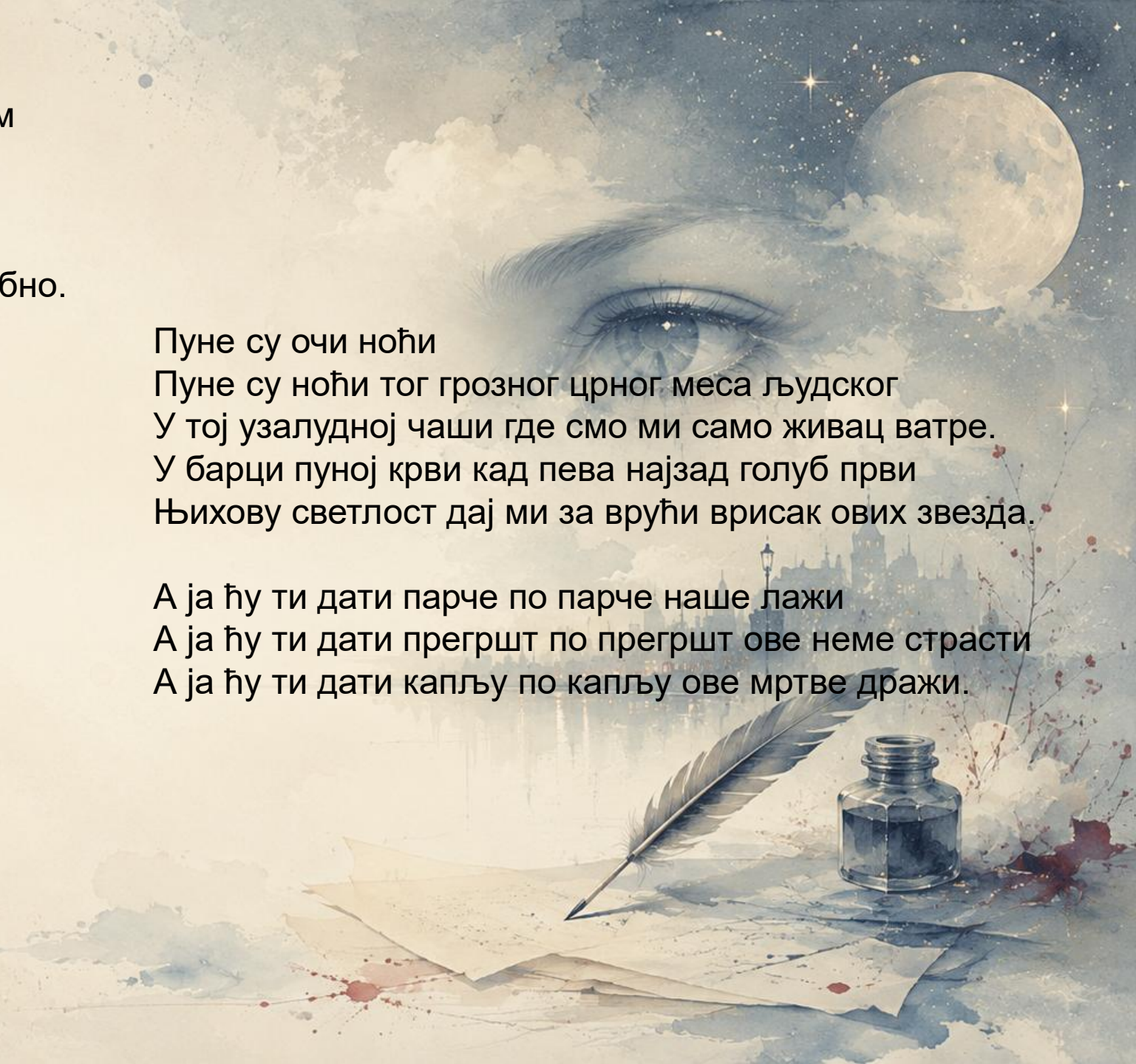
Шта мора да има
песма да би била
песма?

Тугу не можеш описати.
Она је поплава која носи све пред собом
подрива куће,
рије насипе,
ваља брегове.
Човек је премлаћено псето ником потребно.
Мрзим тугу.
Тугу не можеш изразити.
Она је пожар који тиња годинама
и букне,
очас плану шуме,
нестану градови.
Човек је васељенски леш који нико
не може познати.
Мрзим тугу.
Тугу не можеш судити.
Она је увек камен о врату дављеника
завек везан.
Смирај је само на дну
које се измерити не да.
Човек – пламен
враћа се у камен.
Мрзим тугу.

Пуне су очи ноћи
Пуне су ноћи тог грозног црног мяса људског
У тој узалудној чаши где смо ми само живац ватре.
У барци пуној крви кад пева најзад голуб први
Њихову светлост дај ми за врући врисак ових звезда.

А ја ћу ти дати парче по парче наше лажи
А ја ћу ти дати прегршт по прегршт ове неме страсти
А ја ћу ти дати капљу по капљу ове мртве дражи.

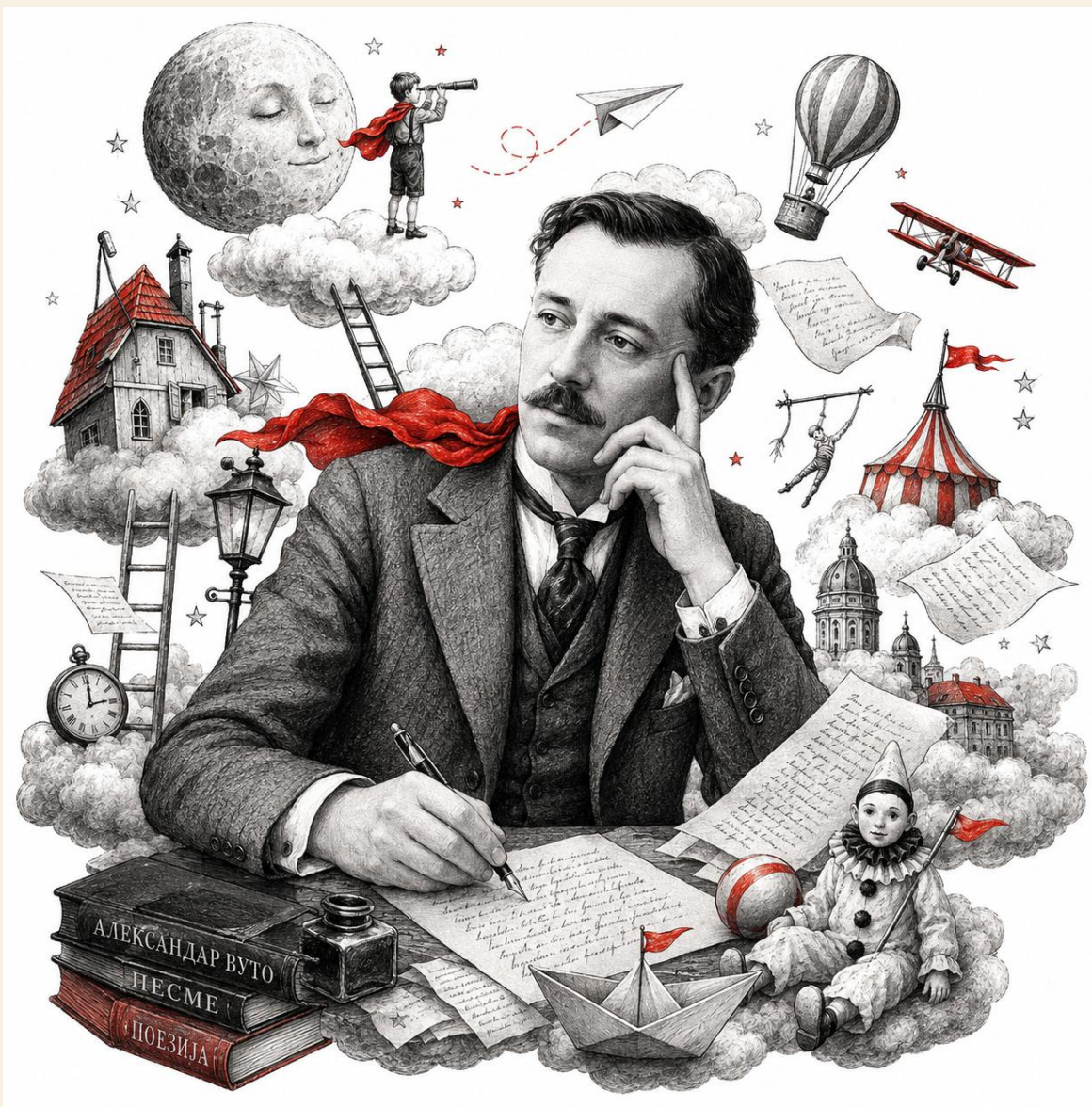
Александар Вучо

надреализам, детињство и фантастична
слобода

Александар Вучо (1897–1985)

Песник који спаја надреалистичку слободу и деčју машту

- Вучо је један од значајних припадника београдског надреалистичког круга и писац који је снажно обележио књижевност за децу и **сматра се оснивачем надреализма у деçјој поезији.**

Оскар Давичо

„Хана”: чулност, језичка раскош и социјална побуна

Оскар Давичо (1909–1989)

Од надреализма до снажне социјалне и љубавне лирике

- Школовао се у родном граду, Београду и Паризу (Сорбона). Дипломирао је француски језик и књижевност.
 - Од 1938. године до почетка рата живи између Загреба и Београда. Године 1940. бива искључен из КПЈ због тога што је објавио нека дела у часопису "Печат" Мирослава Крлеже.
 - Као песник јавио се рано. Прву песму објавио је као гимназијалац (1928) и (1925).
-
- У „**Хани**” љубав није сентиментална, него телесна, космичка, тропска и друштвено обојена.
 - Хана је девојка из града, продавчица у бакалници; непоетичан амбијент постаје извор раскошне поетске митологије.
 - Лирско ја је са маргине — „син мутнога ловца”, човек сиромаштва, жудње и побуне.

„Хана”: како је организована поема?

Љубав као буђење, тело као пејзаж, порекло као судбина

- **Почетак:** сусрет са Ханом буди лирско ја — љубав преображава сиромашни, градски, бакалнички простор.
- **Средиште:** Ханино тело постаје свет зачина, воћа, тропа, ватре, воде, биља и мора.
- Касније се љубав сповезује са социјалним идентитетом, пореклом, револтом и потребом за отпором.
- **Завршница:** вода, ватра и заборав — љубав постаје оно што одбија потонуће.

1.

Ја, син мутнога ловца, и видра и овца,
заболео сам у граду колонијалну Хану,
кћер тужнога трговца, јевреја удовца,
крај гробља што је држао бакалницу и механу.

Пробудила ме ко шуму блистави крекет ракета
и сад слеп сам за вас, зрикави шатровци.
Љубав је тако сама и тако пуна света.
Љубав је светионик и спасени поморци.

Од ње ми горе очи — жаруље сред руље,
од ње зру море и мреже, рибе и риболовци,
конопцем водопада пужу са њом јегуље
и цвркућу зликовци ко врапци и основци.

О, шта све нисам снио и шта све нисам био
са ћоравом ћором у друштву Богословца.
И оно што нисам пио, што нисам разбио,
плаћо сам од свога детињастог новца.

Но сад волим и кад волим, волим од неба до руке
ц којом ми љубав с дна мора извлачи бродоломца
и надима стројеве, оживљује сандуке
и кида решетке да челом рушим дворце,

да трагам покровце, откривам летњиковце
и небо с ког сам прстом тањир сунца скино,
кад сам сунце и кости, гробара и ровца
посло у крчму да пију девојачко вино.

СИН МУТНОГ ЛОВЦА – онеобичавање фразе ЛОВИТИ У МУТНОМ; сиромаш, са друштвене маргине
КОЛОНИЈАЛНА ХАНА – ради као продавачица у бакалници
- радњи колонијалне робе

Сусрет са Ханом је буђење, а то буђење је почетак љубави.
Сам појам љубави сад се јавља као нов, као онеобичен:
Љубав је тако сама и тако пуна света.
Љубав је светионик и спасени поморци.
ПАРАДОКС

Песнички говор ове поеме је **римован на веома занимљив начин** како би те риме, унутрашње и спољашње, деловале као случајне и настале ради забаве, готово као у поезији за децу: „и цвркућу зликовци као врапци и основци“. А ево и свих тих осамнаест спољашњих и унутрашњих рима са понављањем сугласника „ц“:
ловца, овца, трговца, удовца, шатровци, поморци,
риболовци, зликовци, врапци, основци, Богословца,
основца, новца, бродоломце, дворце, летњиковце, ровца...

2.

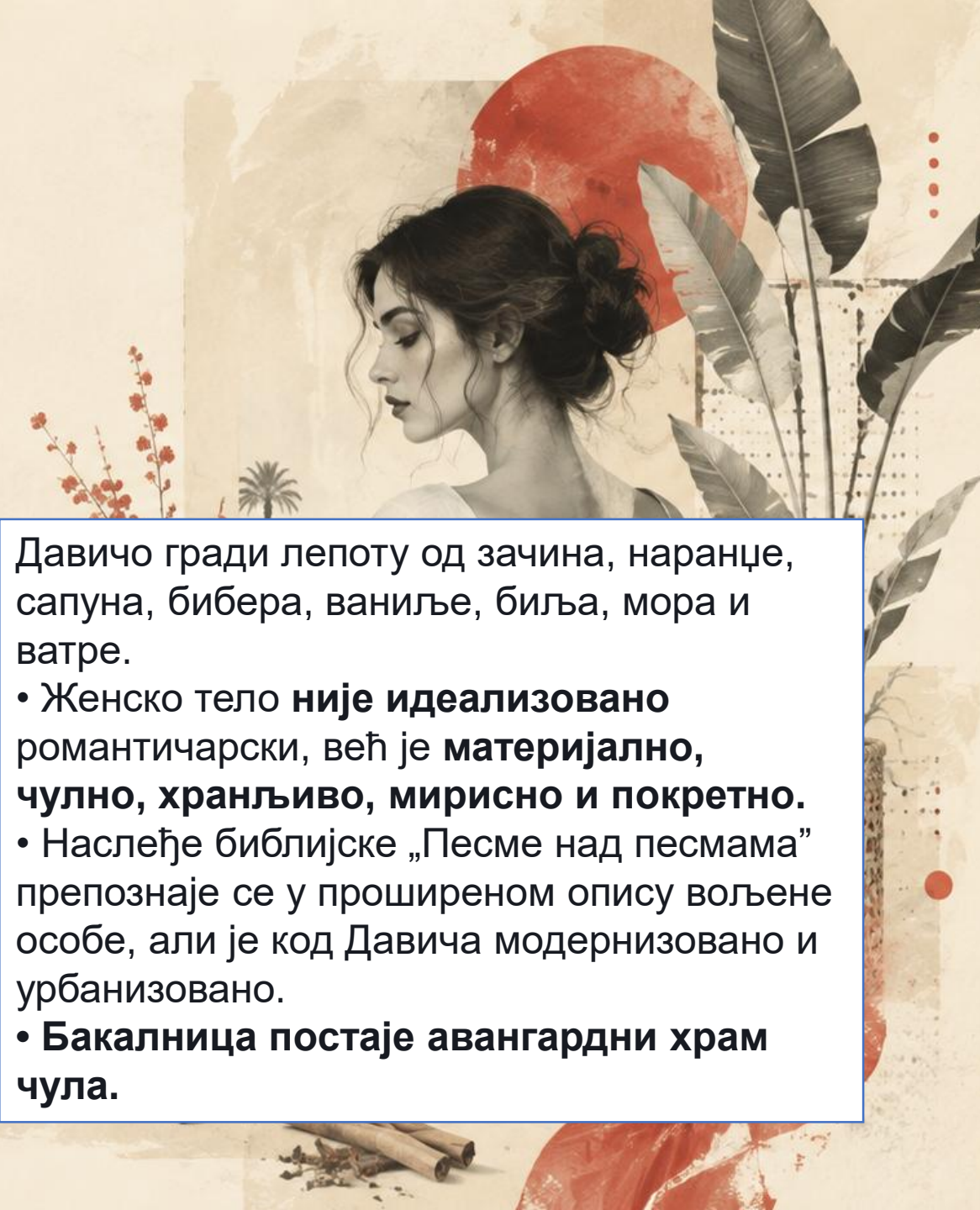
Чим сам јој видео прса над вагом крај излога
Између пресечене наранџе и сапуна
заvoleх је што је најљепша, заvoleо сам је стога,
што је сва била храњива, сва као уста пуна.

Хана са зеницом од бибера, с прамењем од ваниље
са прстима као цвеће што у чираку горе...
Ко не би волео те зачине, то лиснато обиље,
тај димњак носа, та прса: бибаво море.

Тил не знаш њене усне што се свлаче;
зубе што шкрипе, снег што врије
ту хармонику с два реда дугмета од порцулана.
Њех смех ме свог исцепа и смехом све зашије
тај радосни бунар, та животиња Хана,

кад ме пољуби устима врелим ко младо куче
и љуља пољупцима без севера и смера,
загрљаји њени у мени точе и изруче
све што дивљак руча и матроз вечера.

Ти не знаш њен поглед прљав од угља
што се пуши и гледа из пећи,
Те капке што се дижу: споре завјесе;
око што сине: бели бадем ољуштен,
њене зубе крилате, зубе од малих речи
и језик шиљат и врео, тај језик помало распуштен.

Давичо гради лепоту од зачина, наранџе,
сапуна, бибера, ваниље, биља, мора и
ватре.

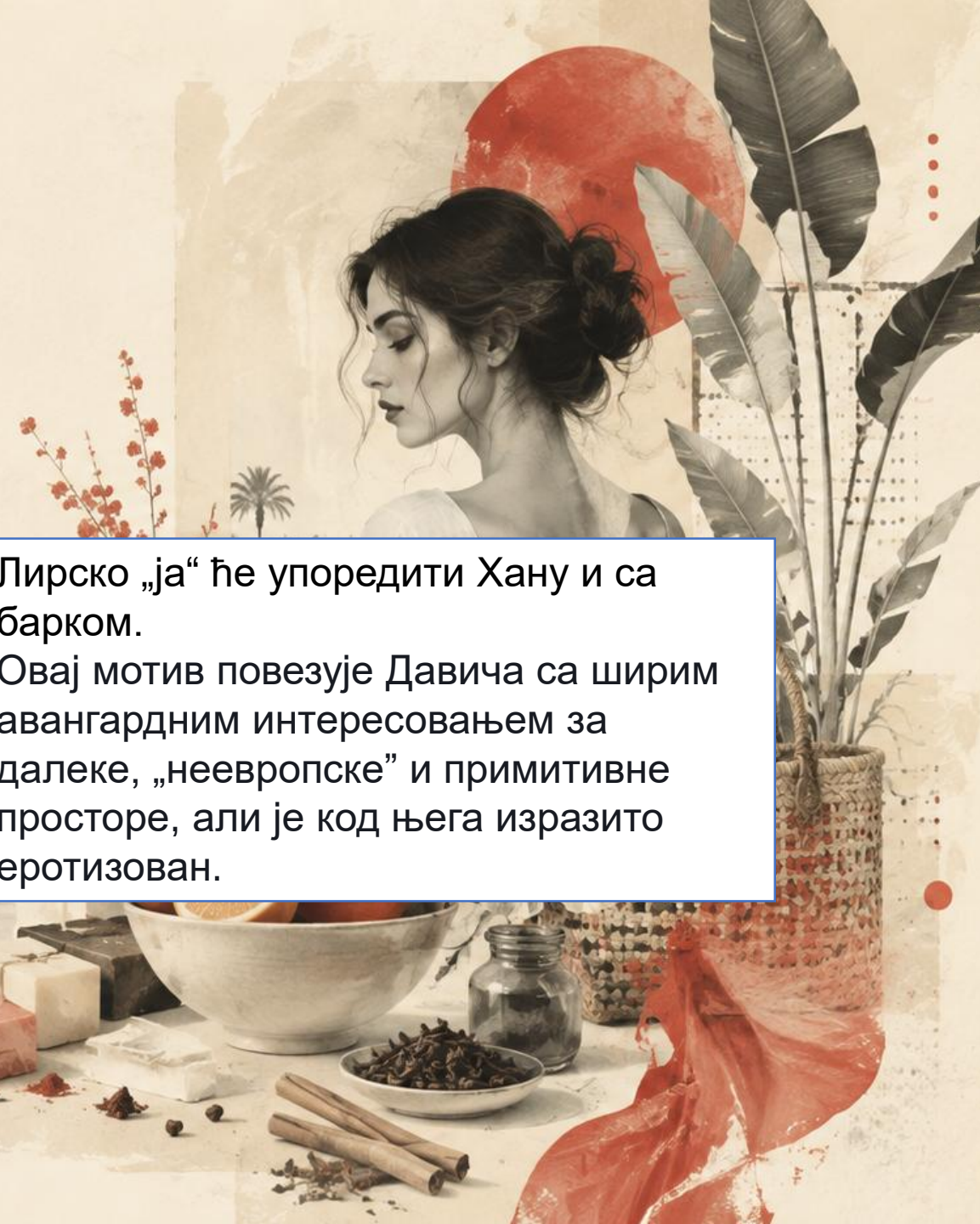
- Женско тело **није идеализовано** романтичарски, већ је **материјално, чулно, хранљиво, мирисно и покретно.**
- Наслеђе библијске „Песме над песмама” препознаје се у проширеном опису вољене особе, али је код Давича модернизовано и урбанизовано.
- **Бакалница постаје авангардни храм чула.**

3.

Хано, барко моја, запловимо пут тропа
у прашуме међ пуме, затигримо се у лета
Нека љубав у сунце твог трбуха закопа
моју снежну планину прстима сунцокрета.

Нек корак те ноге и руке, најежен завеслај
триреме
бес мора оседла поново и растави,
искапи и прогутај, изабрана, време
што се ко бели медвед међ зубима твојим крави,

да из врча рујна, сва биљна, сва бујна
шикнеш и освежиш једра изнемогла.
О, биљко, ти светиљко, бурна и олујна,
ти си ми дах пронашла и срцем помогла.

Лирско „ја“ ће упоредити Хану и са барком.
Овај мотив повезује Давича са ширим авангардним интересовањем за далеке, „неевропске“ и примитивне просторе, али је код њега изразито еротизован.

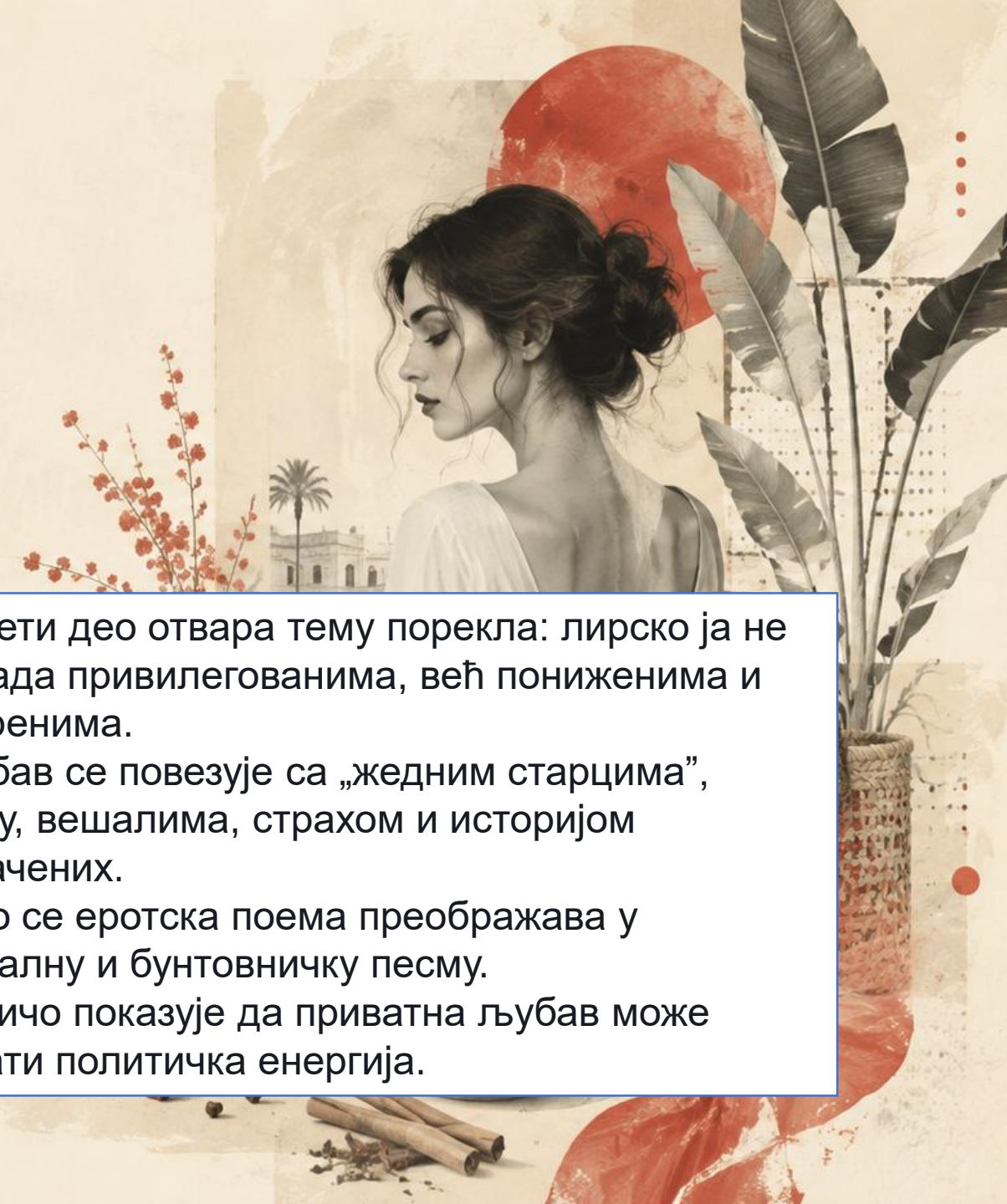
9.

Ја нисам од ића, од коленовића
што без страха лежу, устају весели.
Ја сам од оних црних никовића
што су крв пљували и много волели.

Много су волели моји жедни старци,
и са дна ломача и с врха вешала.
И кад би им усне разнели ударци,
њихова су уста удар опраштала.

Свога су се смеха, љубави либили,
бежећи од сунца, ноћи и села.
И пред сваком сенком у земљу се крили

и имали мала и згрчена тела,
па су сваку наду тужно промашили
и све што су хтели вода је однела.

-
- Девети део отвара тему порекла: лирско ја не припада привилегованима, већ пониженима и презренима.
 - Љубав се повезује са „жедним старцима“, крвљу, вешалима, страхом и историјом потлачених.
 - Тако се еротска поема преображава у социјалну и бунтовничку песму.
 - Давичо показује да приватна љубав може постати политичка енергија.

12.

Нек твоје буде све, дај мени суноврате,
одрпане преврате и љуте коприве.
Живећу ко пећине, ко звери што пате,
ко сви чије су очи увек жалостиве,

јер не знају још све, шта љубав може
знати,

а желе све спознати, грлити грљиве
гоље, што сакати, зебу главрати
и знају жар дати за снове насртљиве,

да у миру умру, из петних жила да живе
и певају песме као гром грлате,
до капи да искапе девојке похотљиве,

до краја да сагоре уснице меснате:
да се не поврате из кошчатих даљина
на земљу, ко злочинци, на место
злочина.

Тек у дванаестом сонету налазимо
јаснију тематску и мотивску везу са
прва три сонета када песничко ја
казује:

нек твоје буде све, дај мени
суноврате

16.

Ја не чујем сунце, његов биљни савет,
ја не слушам ветар, кишовите речи,
више не знам шта ћу, кад ћу, где ћу лећи,
шта сам кад устајем: јутро или авет.

Алге замршене, мрсиле вас вали,
с вама се играју рибе и остриге,
а моје су косе замрсиле бриге
и уздаси људи што су умирали.

Очи изгребене сланим ноктом суза,
каљугом поруге, тугом пепељуге,
ја не видим више раскорак дуге
од мрких хрчака, беоцуга уза.

Како своју јаву, љубав вртоглаву
гвожђу буре дати да је дну поврати?
О, нећу у воду своју ватру слати
низ главу у Саву, морем забораву.

-
- Последње слике спајају воду и ватру: вода прети потонућем и забором, ватра означава животну и љубавну енергију.
 - Лирско ја је између јаве и сна, тела и успомене, страсти и могућег нестанка.
 - Љубав се на крају чита као снага отпора: оно што човека чува од распада и брисања.
 - Зато „Хана” није само љубавна поема, већ поема о томе како љубав постаје последњи облик побуне.
-

АВАНГАРДА

није само стил,
него питање:

шта поезија може да уради када стари
језик више није довољан?

сан • тело • град • игра • побуна

